= ମୁଖବନ୍ଧ =

ବେତାର ନାଟକ କଳାର ଏକ ଅର୍ବାଚୀନ ରୂପ । ନୃତ୍ୟ-ଅର୍ପିତ ଅଭାବରୁ ସାଧାରଣ ନାଟକ ପଦବାଚ୍ୟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଏହା ଦୀର୍ଘ ସଂଘର୍ଷ କରି ଆସିଛି । ମାତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ମନୋରଞ୍ଜନର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସାଧନ ରୂପେ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ପାତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏହା ଆଦୃତ ହୋଇ ପାରିଛି । ବେତାର ନାଟକ ପ୍ରତି ମୋର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରୋତା-ଭାବରେ । ପରେ ଜଣେ ଆଗ୍ରହୀ ଅଭିନେତା, ପରିଚାଳକ ଏବଂ ପ୍ରଯୋଜକ ଭାବରେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଜଣେ ନାଟ୍ୟକାର ରୂପେ ଗତ ପଚିଶ ବର୍ଷ ଧରି ମୁଁ ବେତାର ନାଟକ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ବିଶେଷ କରି ଗତ ଦଶ ବର୍ଷ ଧରି ବେତାରରେ ଯୋଗ ଦେବାପରେ ତାହାର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସହି ନାଟକର ଲେଖକ, ପ୍ରଯୋଜକ, କଳାକାର, ଶ୍ରୋତା ଏବଂ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ନାଟକ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ମୋତେ ମିଳିଛି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅନୁରୋଧରେ ଦିଲ୍ଲୀ, [illegible] ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ବେତାର ନାଟକ ସମ୍ପର୍କୀୟ ତାଲିମ ବର୍ଗରେ ଯୋଗ-ଦେଇ ମୁଁ ଏହି କଳାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ସମ୍ପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛି । "ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ" ସନ୍ଦର୍ଭ ଏହାରି ପରିଣତି ।

ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକର ଆୟୁଷ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧିର । ଏହା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି, ଏହାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅଗ୍ରଜର ସୁଦୀର୍ଘ ଜୀବନକାଳ । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଏହା କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ବିକାଶ ଲାଭ କରି ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇ ପାରିଛି । ଲୋକପ୍ରିୟତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବେତାରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ସମ୍ବାଦ ପରେ ନାଟକର ସ୍ଥାନ । ଇତି-ମଧ୍ୟରେ ଏହା ନାଟ୍ୟକଳାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ପ୍ରଥମେ ମଂଚନାଟକରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନାର ଦାବୀ ରଖେ । କାଳକ୍ରମେ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଶାଖାମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ-ଭାବରେ ବିକଶିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ବେତାର ନାଟକ ଏବଂ ଏହାର ନବସୃଷ୍ଟି, ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସମୀକ୍ଷାମୂଳକ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଏହାର ବିକାଶର ଆଙ୍ଗିକକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସନ୍ଦର୍ଭରେ କରାଯାଇଛି । ସାମାଜିକ ଏବଂ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶରେ ବେତାର ନାଟକର ଅବଦାନକୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଇଛି । ମାନସିକ-

ଚେତନାକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରାଇ ସାଧାରଣ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି-ବାରେ ଦେହାର, ବିଶେଷକରି ଦେହାର ନାଟକର ଭୂମିକାକୁ ଅସ୍ତି-ତ୍ୱ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଦେହାର ନାଟକର ସାମଗ୍ରିକ ବିକାଶ ସହିତ ଏହାର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଭୂମିକା ସମ୍ପର୍କରେ ହିଁ ଏଥିରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ ଅଧ୍ୟୟନ ବହୁକାଳରୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବରେ ଚାଲିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କର୍ମନିବନ୍ଧନ କଟକ ଠାରେ-ଏ ସମୟରେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେତେବେଳେ ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ମୁଁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ଆକାଶବାଣୀ-ରେ ଥାଇ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଲୋଡ଼େ ସହଜ ହେବ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା, ଅନ୍ତରେ ତାହାର ଅସାରତା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଗଲା । ଏଠାରେ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ, ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସର୍ବୋପରି ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷୀଙ୍କର ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଲାଳସା [illegible]ରେ ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆବେଦନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ନିରାଶ ନହୋଇ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ତଥ୍ୟ-ସଂଗ୍ରହରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲି । ବହୁ ନାଟ୍ୟକାର, ପ୍ରଯୋଜକ, ଅଭିନେତା ପ୍ରଭୃ-ତିଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ୍, ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ହାତଲେଖା ଦେହାର ନାଟକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂଗୃହୀତ ହେଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଏକ ନୂଆ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଲା । ସମ୍ବଲପୁର ଏବଂ କଳାହାଣ୍ଡିର କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରଭୃତି ନାଟକ-ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ଉପାଦାନ ସତ୍ତ୍ୱେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ତଥ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ, କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ନାଟକାବଳୀର ଆଧାରରେ ହିଁ ମୂଳ ଆଲୋଚନାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତେବେ ଦେହାର ନାଟକର ବିକାଶ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହି ଆଲୋଚନାର ଭୂମି ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏଅଞ୍ଚଳର ଅଧିକାଂଶ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ନାଟକ ସେଥିରୁ କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଏ ବିଷୟର ଆଉ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେହାର ନାଟକର ପ୍ରକାଶନ ସୀମିତ, ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରଭୃତି ନାଟକର ମୂଳ ରୂପ ନୁହେଁ, କିମ୍ବା ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରୟୋଗରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ତେଣୁ ନାଟ-ପ୍ରୟୋଗ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ହେଲା ଆଲୋଚନାର ଆଧାର । ଦୀର୍ଘଦିନ ଦେହାର ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଯେଉଁ ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା, ଅଧ୍ୟୟନ ଏବଂ ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ତାହା କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ଏ ଅବଧି ଦେହାର ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆରେ କୌଣସି ଆଲୋଚନା ହୋଇ ନଥିବାରୁ ମୋର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକର ଭୂମିକା ମାତ୍ର ତୁଲାଇବ ବୋଲି ମୋର ଆଶା । ଏପରି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବୋଲି ଦାବୀ କରିବାର

ଅହଙ୍କାର ମୋର ନାହିଁ । ଅନୁସନ୍ଧାନ ସୀମିତ କାଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ମଧ୍ୟ । ହେତୁ ମୁଁ ୧୯୮୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ, ମଞ୍ଚ ଏବଂ ଯୁବକଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ବହୁ ନାଟକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ବିଚାର କରାଯାଇ ନାହିଁ । ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବା ସେଥିପାଇଁ କେବଳ ଆଲୋଚନା ପରିସର ଭୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ଏସବୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗବେଷଣାର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ।

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଡକ୍ଟର ଗଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତି, ମୋର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାୟକ । ବିଭାଗର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାଙ୍କରି ପ୍ରେରଣାରେ ହିଁ ମୁଁ ଏ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ଗବେଷଣାର ପରିସର, ତଥ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣର ଧାରା ଏବଂ ପ୍ରମାଣର ପରିଧି ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଏକ ଧାରଣା ହୋଇଛି । ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରେରଣା ପାଇ ଆସିଛି ଯାହା ଏଠାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ବିନମ୍ର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ପାରିବାରିକ ସୂତ୍ରରୁ ମୋର ସାହିତ୍ୟ ଅନୁରାଗ । ମୋର ଅଗ୍ରଜ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ଓ ଡକ୍ଟର ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ, ଯଥାକ୍ରମେ ମୋର ସାହିତ୍ୟ ରୁଚି ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସାକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଡକ୍ଟର ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଦର୍ଶକୁ ହିଁ ମୁଁ ଏଥିରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛି । ଗବେଷଣାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା, ମୋର ବିଶ୍ୱାସକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପରିମାର୍ଜନ କରି ମାନସିକତାକୁ ଯେପରି ଏକମୁଖୀ କରିଛି, ତାହା ମୋର ... ଦାଦା ଏବଂ ଖୁଡ଼ୀଙ୍କର ପାରିବାରିକ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ମୁଁ ମନେକରେ । ଫଳତଃ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଗବେଷଣାକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛି । ଗବେଷଣା କାଳରେ ମୁଁ କଟକ, କଲିକତା, ବମ୍ବେ, ବରୋଦା, ଅହମଦାବାଦ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଯାଇ ସେଠାର ବୈଷୟିକ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର ଏବଂ ସ୍ଥାନୀୟ ନାଟ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ସହାୟତାରୁ ଉପକୃତ ହୋଇଛି । ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ମରାଠୀ, ଗୁଜରାଟୀ ଭାଷାର ନାଟକ ଏବଂ ... ମୋର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଧାରଣା ଦେବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ନାଟକ ଯେ ଭାରତୀୟ ନାଟକଠାରୁ ଆଦୌ ପଛରେ ନାହିଁ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ମୋର ଦୃଢ଼ ହୋଇଛି । ଆଲୋଚନା ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଇ ଦେଉଛି ମଧ୍ୟ ।

ଜୟନ୍ତ କୁମାର ଦାସ

କୃତଜ୍ଞତା

ଆକାଶବାଣୀର ମହାନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମୋର ଏହି ଗବେଷଣା ପାଇଁ ସଦୟ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଅତିରିକ୍ତ ମହାନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ରୀ ଏ.ଆର୍.ସିନ୍ହେ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସର୍ବଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ବୈଶ୍ୟ (କଟକ) ଏବଂ ଏଚ୍.ଆର୍.ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ (ଅହମଦାବାଦ) ସମସ୍ତ ଅସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମଲିଆ ଏକକ ଭାବରେ ବହୁ ଅପ୍ରକାଶିତ ବେତାର ନାଟକ ଯୋଗାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ କରିଆସିଛନ୍ତି । ତାସହିତ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବହୁ ବହୁ ବେତାର ନାଟକ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି ଯେଉଁଥି ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ମୋର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରା ଏବଂ ରହଣି କାଳରେ ବେତାର ନାଟକ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ନାଟ୍ୟକାର ଓ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତକରି ସେ ଭାଷାରେ ବେତାର ନାଟକର ବିକାଶ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ କରିଛି । ସେ ଗୁଡିକ ମୋତେ ମୋ ଗବେଷଣାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ହିନ୍ଦୀଭାଷା ପାଇଁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ସର୍ବଶ୍ରୀ ଚିରଞ୍ଜିତ (ପ୍ରାକ୍ତନ ବେତାର ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଯୋଜକ), ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଶରତ (ସଂପ୍ରତି ବେତାର ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଯୋଜକ), ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭାକର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ଲାଲ, ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ, ଡକ୍ଟର ଦଶରଥ ଓଝା ଏବଂ ସିଦ୍ଧନାଥ କୁମାର (ରାଞ୍ଚି), ଜଲ୍ଲୁ ଭଗବାନ ଗୁପ୍ତ (ଗ୍ୱାଲିୟର), ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କଲିକତାର ଡକ୍ଟର ଅଜିତ କୁମାର ଘୋଷ (ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ରବୀନ୍ଦ୍ର ଭାରତୀ), ଜଗନ୍ନାଥ ବସୁ (ପ୍ରଯୋଜକ କଲିକତା), ବୀରେନ୍ଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଭଦ୍ର, ଗୁଜରାଟି ଭାଷା ପାଇଁ ବରୋଦାରେ ଶ୍ରୀ ସି.ସି.ମେହେଟା (ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟ୍ୟକାର ଏବଂ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୀ), ମାର୍କଣ୍ଡ ଭଟ୍ଟ (ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ) ଏବଂ ବମ୍ବେରେ ଶ୍ରୀ ଗିଜୁଭାଇ ବ୍ୟାସ (ନାଟ୍ୟକାର ଏବଂ ଦୂରଦର୍ଶନର ପ୍ରାକ୍ତନ ମହାନିର୍ଦ୍ଦେଶକ) ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ମୋତେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂପର୍କରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ ସହିତ ଆଦ୍ୟକାଳରୁ ସଂପୃକ୍ତ ଥାଇ, ଏହାକୁ ବିକାଶର ପଥ ଦେଖାଇଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଯତୀନ ଦାସ (ଦିଲ୍ଲୀ) ଏବଂ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ କିଶୋର ମହାନ୍ତି (କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା) । ସେମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ

କରି କଟକର ଆଦ୍ୟନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । ସେହିପରି ନାଟ୍ୟକାର ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ, ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର, ଉଦୟନାଥ ମିଶ୍ର, ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, ନରସିଂହ ମହାପାତ୍ର, ଅକ୍ଷୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ଦାଶରଥି ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ଶ୍ରୀମତୀ ବୀଣା ନନ୍ଦୀ, ନଦିଆ ବିହାରୀ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ଦାସ, ହରିହର ମିଶ୍ର, ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ନନ୍ଦକିଶୋର ସିଂ, ସୁବର୍ଣ୍ଣମଣି ଖୁଣ୍ଟିଆ ଏବଂ ସୁରେନ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ସହକାରୀ ଶ୍ରୀ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ବାରମ୍ବାର ସାକ୍ଷାତ, ଆଲୋଚନା ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ମୋତେ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ।

ସେହିପରି କଟକ ବାହାରେ ଦିଲ୍ଲୀ, କଲିକତା, ବମ୍ବେ, ଅହମଦାବାଦ, ବରୋଦା, ଭୁଜ ପ୍ରଭୃତିରେ ରହଣି କାଳରେ ଆକାଶବାଣୀର ପାଠାଗାର ଗୁଡିକ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାରରେ ଅଧ୍ୟୟନର ସୁଯୋଗ ପାଇଛି, ଯାହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କଟକରେ ପଡ଼ିଆରୀ ପାଠାଗାର, ମଧୁସୂଦନ ପାଠାଗାର (ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ) କନିକା ଲାଇବ୍ରେରୀ (ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ), ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳ ସଂଗ୍ରହାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠାଗାର, ରାଜ୍ୟ ଅଭିଲେଖାଗାର, ବରୋଦାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠାଗାର, ଓରିଏଣ୍ଟାଲ ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ, ଜୁବିଲି ପାଠାଗାର ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀରେ ବ୍ରିଟିଶ କାଉନସିଲ ପାଠାଗାର ଏବଂ ଯୁ.ଏସ୍.ଆଇ.ଏସ୍ ପାଠାଗାରରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଅନେକ ମୂଲ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି, ସେଠିକାର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ମାନଙ୍କୁ ଆଜି ସ୍ମରଣ କରୁଛି ।

ଏ ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଏବଂ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଖରେ ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି ।

ଜୟନ୍ତ କୁମାର ଦାସ

ସୂଚୀପତ୍ର

୧ ଉପକ୍ରମ : — ପୃ ୧
ବେତାରର ବିକାଶ ପୃ ୧ —(୨) ଭାରତରେ ପ୍ରସାରଣ ପୃ ୪ —
(୩) ଓଡ଼ିଶାରେ ଆକାଶବାଣୀ ପୃ ୯ —(୪) ପ୍ରସାରଣ ସଂସ୍ଥାର ଭୂମିକା
ପୃ ୨୦ —(୫) ମନୋରଞ୍ଜନର ସ୍ୱରୂପ ପୃ ୨୪ — (୬) ବେତାରରେ
ନାଟକ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପୃ ୨୮ —(୭) ବେତାର ନାଟକର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ
ପୃ ୩୩ — ସମୀକ୍ଷା ପୃ ୩୭ — ପାଦଟୀକା ପୃ ୪୦

୨. ସ୍ୱରୂପ ବିଚାର : — ପୃ ୪୩
୧. ଉପକ୍ରମ — (କ) ନାଟ୍ୟକଳାର ବିକାଶ ପୃ ୪୪ —(ଖ) ବେତାର ନାଟକ
ପୃ ୪୬ —(ଗ) ନାମକରଣର ବିବାଦ ପୃ ୪୮ —(ଘ) ସ୍ୱରୂପ ଆଲୋଚନା
ପୃ ୫୦ —(ଙ) ପରିଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ପୃ ୫୧
୨. ସ୍ୱରୂପ ତୁଳନା —(କ) ମଞ୍ଚନାଟକ ପୃ ୫୨ — (ଖ) ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପୃ ୫୩ —
(ଗ) ଦୂରଦର୍ଶନ ନାଟକ ପୃ ୫୮ —(ଘ) ଏକାଙ୍କ ନାଟକ ପୃ ୬୨
୩. ରୂପ ବିଭାଗ —(କ) ନାଟକ ପୃ ୬୪ —(ଖ) ଏକପାତ୍ରୀ ନାଟକ ପୃ ୬୫ —
(ଗ) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ପୃ ୬୫ —(ଘ) ରୂପାନ୍ତର ନାଟକ ପୃ ୬୬ —
(ଙ) ପ୍ରହସନ / ହାସ୍ୟ ନାଟକ ପୃ ୬୮ —(ଚ) ଅତିକଳ୍ପନା ନାଟକ ପୃ ୬୮ —
(ଛ) କାର୍ଟୁନ ପୃ ୬୯ —(ଜ) ରୂପକ ପୃ ୬୯ —(ଝ) ଗୀତି ନାଟକ ପୃ ୭୨
୪. ଉପକରଣ —(କ) କାହାଣୀ ପୃ ୭୯ — ବେତାର ନାଟକର ଭାଷା ପୃ ୮୦
(ଖ) ଚରିତ୍ର ପୃ ୮୧ —(ଗ) ଧ୍ୱନି ତ୍ରୟୀ (୧ କଥନ ୨. ଧ୍ୱନି ୩. ସଂଗୀତ) ପୃ ୮୫
(ଘ) ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୃ ୯୪ — ସମୀକ୍ଷା ପୃ ୯୭ — ପାଦଟୀକା ପୃ ୧୦୦

୩. ବିକାଶର ଇତିବୃତ୍ତ : ପୃ - ୧୦୪
(୧) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ସ୍ୱରୂପ —(କ) ଲୋକ ନାଟକ ପରମ୍ପରା ପୃ ୧୦୫
(ଖ) ଓଡ଼ିଶାରେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ପୃ ୧୦୭ —(ଗ) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର
ବିକାଶ ପୃ ୧୧୦ —(ଘ) ଓଡ଼ିଶାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପୃ ୧୧୫ —
ସମୀକ୍ଷା ପୃ ୧୧୭
(୨) ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ : ଉନ୍ମେଷ ପର୍ବ —(କ) କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରୁ
ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପୃ ୧୧୯ —(ଖ) ସେ ସମୟର ବେତାର ନାଟ୍ୟକାର
ପୃ ୧୨୧ — ୧. ପ୍ରବୀନ ଦାସ ପୃ ୧୨୧ — ୨. ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଘୋଷ
ପୃ ୧୨୪ — ୩. ନନ୍ଦ କୁମାର ଦାସ ପୃ ୧୨୫ — ୪. ରଘୁନାଥ ଦାସ ପୃ ୧୩୦ —

୫. ଲୀଳା ନଗେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାୟ ପୃ ୧୨୬ — ୬. ସୁରେନ ମହାନ୍ତି ପୃ [illegible] —
(ଘ) ଅନୁରଣଂ ଅଭିଯୋଜନ ପୃ ୧୨୮ — ସମୀକ୍ଷା ପୃ ୧୩୦
(୩) ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ : ପ୍ରଥମ ପର୍ବ : — (କ) କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ନାଟକ ପୃ ୧୩୩ — (ଖ) ସାମସାମୟିକ ସମସ୍ୟା ପୃ ୧୩୩ — (ଗ) ସମକାଳୀନ ନାଟ୍ୟକାର — ୧. କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ପୃ ୧୩୪ — ୨. କୃଷ୍ଣ କିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ପୃ ୧୩୬ — ୩. ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ପୃ ୧୪୨ — ୪. ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମିଶ୍ର ପୃ ୧୪୬ — ୫. ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ପୃ ୧୪୭ — ୬. ନିରଞ୍ଜନ ମହାପାତ୍ର ପୃ ୧୫୪ — ୭. ସାମୁଏଲ୍ ନାୟକ ପୃ ୧୫୩
(ଘ) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର — ୧. ଅଦ୍ୱୈତ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ପୃ ୧୮୦ — ୨. କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୧୮୧ — ୩. ନନ୍ଦ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ପୃ ୧୮୨ — ୪. ପ୍ରଭାତ ମୁଖାର୍ଜୀ ପୃ ୧୮୩ — ୫. ରାଜ କିଶୋର ରାୟ ପୃ ୧୮୦ — ୬. ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ପୃ ୧୮୪ — ୭. ରାଜ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ପୃ ୧୮୪ — ୮. ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ପୃ ୧୮୫ — ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟକ ପୃ ୧୮୫ — (ଙ) ଅନୁରଣଂ ଅଭିଯୋଜନ ପୃ ୧୮୬ — ସମୀକ୍ଷା ପୃ ୧୮୭
(୪) ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ : ମଧ୍ୟ ପର୍ବ — (କ) ସାମସାମୟିକ ସମସ୍ୟା ପୃ ୧୯୧ — (ଖ) ସମକାଳୀନ ନାଟ୍ୟକାର — ୧. ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ ପୃ ୧୯୩ — ୨. ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପୃ ୨୦୨ — ୩. [illegible] ପଟ୍ଟନାୟକ ପୃ ୨୦୬ — ୪. ବସନ୍ତ କୁମାରୀ ମହାନ୍ତି ପୃ ୨୧୨ — ୫. ବୀଣା ଦେବୀ ପୃ ୨୧୫ — ୬. [illegible] କୁମାର ମହାନ୍ତି ପୃ ୨୨୦ — (ଗ) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର — ୧. ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ପୃ ୨୨୩ — ୨. ସରଳା ଦେବୀ ପୃ ୨୨୪ — ୩. ପ୍ରଭାକର ସୁପକାର ପୃ ୨୨୬ — ୪. ଗିରୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ପୃ ୨୨୭ — ୫. ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ଦାସ ପୃ ୨୩୦ — (ଘ) ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ନାଟକ ପୃ ୨୩୧ — ଚ 'ଅନୁରଣଂ' ଅଭିଯୋଜନ ପୃ ୨୩୨
(୫) ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ : ଉତ୍ତର ପର୍ବ — (କ) ସାମସାମୟିକ ସମସ୍ୟା ପୃ ୨୩୮ — (ଖ) ସମକାଳୀନ ନାଟ୍ୟକାର — ୧. ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର ପୃ ୨୩୯ — ୨. ଦାଶରଥି ପ୍ରସାଦ ଦାସ ପୃ ୨୪୨ — ୩. ହିମାଂଶୁ ଭୂଷଣ ସାହୁ ପୃ ୨୪୬ — ୪. ବିଜୟ ମିଶ୍ର ପୃ ୨୫୪ — ୫. ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବେହେରା ପୃ ୨୫୨ — ୬. ହରିହର ମିଶ୍ର ପୃ ୨୫୭ — ୭. ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମଲ୍ଲିକ ପୃ ୨୫୬ — ୮. ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ଦାସ ପୃ ୨୬୧ — ୯. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନାରାୟଣୀ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପୃ ୨୬୪ — (ଗ) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର
୧. ସୁଧାକର ନନ୍ଦ ପୃ ୨୬୪ — ୨. ରତ୍ନାକର ଚଇନି ପୃ ୨୬୬ — ୩. ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୨୬୬ — ୪. କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ପୃ ୨୬୭ — ୫. [illegible] ପୃ ୨୬୮ — ୬. ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ମହାନ୍ତି ପୃ ୨୬୯ — ୭. ନଳକିଶୋର [illegible] ପୃ ୨୭୦ —

୮. ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଖୁଣ୍ଟିଆ ପୃ ୨୬୨ – ୯. ଧନେଶ୍ୱର ପଟ୍ଟନାୟକ ପୃ ୨୬୩–
୧୦. ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ପୃ ୨୬୩ – ୧୧. ଶରତ କୁମାର କର ପୃ ୨୬୪
୧୨. ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ରଥ ପୃ ୨୬୪ – ୧୩. ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ପୃ ୨୬୪
୧୪. ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ପୃ ୨୬୫ – ୧୫. ଅମିତ କବି ପୃ ୨୬୨ – ୧୬. ନିରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି ପୃ ୨୭୨ – ୧୭. ବସନ୍ତ କୁମାର ସାମଲ ପୃ ୨୭୨ (ଘ) ତୁଳନାତ୍ମକ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ପୃ ୨୭୭ – (ଙ) ଅନୁରୂପ ଅଧ୍ୟୟନ ପୃ ୨୭୭
(୨) ବିକାଶର ଇତିବୃତ୍ତ — ପୃ ୨୮୦
ପାଦଟୀକା – ପୃ ୨୮୨
୪. ବିକାଶ ବିଚିତ୍ରା : – ପୃ ୨୮୯
(୧) ଉପକ୍ରମ
୧. ନାଟକର ମହିମା — (କ) ଲୋକ ପ୍ରବେଶ ପୃ ୨୯୧ – (ଖ) ଅନୁବାଦ ନାଟକ ପୃ ୨୯୨ – (ଗ) ଜାତୀୟ ନାଟକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପୃ ୨୯୮ — (ଘ) ଭିନ୍ନଭାଷୀ ନାଟ୍ୟକାର ପୃ ୩୦୧ – (ଙ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଟକ ପୃ ୩୦୩ – (ଚ) ଚତୁର୍ଥୀ ପୃ ୩୦୪ – (ଛ) ରେଳ ନାଟକ ପୃ ୩୦୪ – (ଜ) ଅନୁରୂପ ଅଧ୍ୟୟନ ପୃ ୩୦୫
୨. ପାରିବାରିକ ନାଟକ ପୃ ୩୦୭
୩. ରୂପାନ୍ତର ନାଟକ ପୃ ୩୧୦
୪. ରୂପକ ପୃ ୩୧୮ – (କ) ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ରୂପକ ପୃ ୩୧୨ – (ଖ) ନୀତିମୂଳକ ରୂପକ ପୃ ୩୧୫ – (ଗ) ସାମାଜିକ ରୂପକ ପୃ ୩୧୯ – (ଘ) ହେତୁ ମୂଳକ ରୂପକ ପୃ ୩୨୧ – (ଙ) କାଳ୍ପନିକ ରୂପକ ପୃ ୩୨୩ (ଚ) ଅନୁରୂପ ଅଧ୍ୟୟନ ପୃ ୩୨୩
୫. ଗୀତି ନାଟକ – (କ) ମାର୍କିନ ଭାଷା ପୃ ୩୨୨ – (ଖ) ସଙ୍ଗୀତ ଛନ୍ଦ ପୃ ୩୨୮ – (ଗ) ଗୀତି ନାଟ୍ୟ ପୃ ୩୩୧ – (ଘ) ପ୍ରଭାତୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପୃ ୩୩୨ – (ଙ) ଅନୁରୂପ ଅଧ୍ୟୟନ ପୃ ୩୩୬
୬. ବିକାଶ ବିଚିତ୍ରା ପୃ ୩୩୮
ପାଦଟୀକା ପୃ ୩୪୨
୫. ଉପସଂହାର : ପୃ ୩୪୩
ଉପକ୍ରମ (ବେତାର ନାଟ୍ୟକଳାର ବିକାଶ) ପୃ ୩୪୩ – (୧) ପରିକ୍ରମା ପୃ ୩୪୫ – (କ) ବେତାର ନାଟକରେ ବାସ୍ତବବାଦ ପୃ ୩୪୬ – (ଖ) ଆଦର୍ଶବାଦର ଚିତ୍ରଣ ପୃ ୩୪୮ – (ଗ) ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିତ୍ରଣ ପୃ ୩୪୯–

(ଘ) ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବ ପୃ ୩୫୧ —(ଙ) ପୂଜା ଓ ପୂର୍ତ୍ତି ପୃ ୩୫୨ -
୨. ପ୍ରଯୋଜନା ପୃ ୩୫୩ —(କ) ବିଦ୍ୟାଦାନ ପୃ ୩୫୮ —(ଖ) ନିଦାର
ପ୍ରଯୋଗ ପୃ ୩୫୮ —(ଗ) ନୀରବତା ପୃ ୩୬୧ —(ଘ) ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ
ପୃ ୩୬୨ -
୩. ପରିସୀମା ପୃ ୩୬୨
୪. ଲୋକକଥା ପୃ ୩୬୬
ପାଦଟୀକା ପୃ ୩୬୮
<u>ସମ୍ପାଦିକା ରଚନାବଳୀ</u> - ପୃ ୩୭୦

ସାରଣୀ ସୂଚୀ

୧. ଭାରତରେ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ର - ପୃ ୧୫ କ
(ଅଞ୍ଚଳ, ରାଜ୍ୟ, କେତୋଟି କେନ୍ଦ୍ର, ସଂଖ୍ୟା,
ଭାଷା, ବିବିଧ ଭାରତୀ କେନ୍ଦ୍ର, ସଂଖ୍ୟା)
୨. ବିଭାଗ ତୁଳନା - ପୃ ୨୩ କ
୩. ଦେଶର ନାଟକ ବର୍ଣ୍ଣନା - ପୃ ୬୨ କ
୪. ବିକାଶର ଇତିବୃତ୍ତ - ପୃ ୨୮୫ କ
(ସମସ୍ତ, ପ୍ରକୃତି, ବିକାଶର ଗତି
ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ମଧ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ, ପତ୍ରିକାର ସ୍ୱରୂପ)

ଚିତ୍ର ସୂଚୀ

୧. ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକର ଅନୁଚିମାନ - ପୃ ୧ କ

୨. ଭାରତରେ ଆକାଶବାଣୀ - ପୃ ୧୪କ

୩. ଆକାଶବାଣୀରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପରିମାଣ - ପୃ ୨୪କ

୪. ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ ସଂକଳନ 'ବେତାର ବିଚିତ୍ରା'ର ପ୍ରଚ୍ଛଦ, ସଂପାଦନା ଯତୀନ ଦାସ - ପୃ ୯୦କ

୫. ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ (୧୯୪୮)ର କେତେଜଣ ବେତାର ନାଟ୍ୟକାର - ପୃ ୧୩୦କ
ବାମରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମହାନ୍ତି, ଶାମୁଏଲ ସାହୁ,
ଯତୀନ ଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ, ବିଜନ ପାତ୍ର,
ନନ୍ଦନ କିଶୋର ମହାନ୍ତି

୬. ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରାଦ୍ଧବାର୍ଷିକୀ ଉପଲକ୍ଷେ
ଆଲୋଚିତ ବିଶେଷ ରୂପକରେ ଶିଳ୍ପୀବୃନ୍ଦ - ପୃ ୧୩୧କ

୭. ବେତାର ନାଟକର ଅମଳିନ ପ୍ରତିଭା - ପୃ ୨୨୬କ
ଠାକୁର ମାଲୁଦିର ମାନସିଂ, ଠାକୁର କାଳୀଚରଣ
ପଟ୍ଟନାୟକ, ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଘୋଷ, ସୁରେନ
ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ, ଶ୍ରୀ ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ

୮. ବେତାର ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉତ୍ତରଣ ଓ ବିକାଶ - ପୃ ୨୮୪କ

—— × ——